

УДК 349.2

ЧИЖМАРЬ Ю.В.

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ МІЖНАРОДНОГО ТРУДОВОГО ПРАВА

У статті сформовано юридичне розуміння міжнародного трудового права як галузі в системі міжнародного права, що регулює відносини між державами з приводу забезпечення міжнародно-трудомих стандартів, а також відносини, ускладнені іноземним елементом, у зв'язку з міжнародним захистом трудових прав людини. До основних рис міжнародного трудового права належать такі: особовий об'єкт регулювання – відносини між державами з приводу трудових прав; суб'єктний склад міжнародного трудового права; захист трудових прав міжнародними зусиллями; єдність методу міжнародно-правового регулювання.

Ключові слова: держава, захист трудових прав, іноземний елемент, міжнародне трудове право, міжнародний захист, міжнародні зусилля, міжнародні трудові стандарти, міжнародно-правове регулювання, трудові права людини.

В статті сформовано юридическое понимание международного трудового права как отрасли в системе международного права, которая регулирует отношения между государствами по поводу обеспечения международно-трудомих стандартов, а также отношения, осложненные иностранным элементом, в связи с международной защитой трудовых прав человека. Основные характеристики международного трудового права следующие: личный объект регулирования – отношения между государствами по поводу трудовых прав; субъектний состав международного трудового права; защита трудовых прав международными усилиями; единство метода международно-правового регулирования.

Ключевые слова: государство, защита трудовых прав, иностранный элемент, международное трудовое право, международно-правовое регулирование, международная защита, международные трудовые стандарты, международные усилия, трудовые права человека.

The article forms the legal understanding of international labor law. This is an industry within the system of international law that regulates relations between states on the maintenance of international labor standards. As well as the relations complicated by a foreign element in connection with the international protection of labor rights. The main features of international labor law are: the personal object of regulation – relations between states on labor rights; the subject matter of international labor law; protection of labor rights by international efforts; the unity of the method of international legal regulation.

Key words: foreign element, international efforts, international labor law, international labor standards, international legal regulation, international protection, labor human rights, protection of labor rights, state.

Вступ. Трудові й тісно пов'язані з ними відносини завжди формуються під впливом економічного піднесення суспільства та рівня розвитку виробничих сил. Сформоване сьогодні міжнародне трудове право встановлює мінімальні стандарти (процедурні й процесуальні), на підставі яких визначаються права й обов'язки суб'єктів трудових відносин. Але різноманітні стандарти, що діють у різних країнах, неоднозначно впливають на конкурентоспроможність підприємців на світовому ринку, які використовують найману працю.

Сьогодні в умовах розвитку ринкових відносин, безперервного процесу глобалізації економіки особливу цінність та актуальність становить процес правового регламентування праці,

© ЧИЖМАРЬ Ю.В. – доктор юридичних наук, професор (Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»)

тобто регулювання умов останньої за допомогою міжнародно-правових актів у трудовій сфері. При цьому чинні систематизація й уніфікація вітчизняного законодавства мають на меті запобігання зниженню рівня правових гарантій, що важливо безпосередньо й для України.

Головним результатом міжнародного регламентування праці є міжнародні трудові стандарти, що являють собою відповідні угоди між державами з питань, пов'язаних із використанням та охороною найманої праці, покращанням її умов, захистом індивідуальних і колективних інтересів працівників. Формальним вираженням такого регулювання є норми, закріплені у правових актах, прийнятих ООН, Міжнародною організацією праці (МОП), регіональними об'єднаннями держав, а також їхніх двосторонніх, іноді тресторонніх угодах.

Питанням сутності і змісту міжнародного трудового права натеper присвячено небагато праць. Здебільшого вони розглядають зміст, але не розкривають сутності означеного поняття, не приділяється увага основним рисам, притаманним міжнародному трудовому праву, що надзвичайно є важливою й необхідною умовою під час дослідження цієї правової категорії. Ураховуючи підвищену увагу до міжнародно-правової регламентації праці в процесі інтеграції, що має місце у світовій спільноті, а також збільшення ролі міжнародних стандартів, вважаємо за доцільне розглянути проблему сутності і змісту міжнародного трудового права, приділивши увагу основним ознакам, які йому притаманні.

Поглиблений аналіз наукової юридичної літератури дає можливість говорити, що порушеній нами проблемі присвячені праці таких видатних учених, як Е.М. Аметистов, Д.К. Бекашев, А.В. Дараган, К.Н. Гусов, С.О. Иванов, І.Я. Кисельов, М.В. Лушнікова, М.Л. Лютов, Д.В. Черняєва, О.М. Ярошенко. А такі представники юридичної науки і практики, як Г.О. Анцелевич, М.А. Баймуратов, В.Г. Буткеви, Г.В. Ігнатенко, Л.Д. Тімченко, А.В. Трояновський, приділяли увагу питанням міжнародного трудового права, розкриваючи його основний зміст і сутність у складі міжнародного права.

Отже, зазначимо, що комплексного дослідження проблеми сутності і змісту міжнародного трудового права сьогодні не існує. Ось чому особливу актуальність і цінність становить розгорнуте дослідження, присвячене процесу міжнародно-правового регулювання праці, його значенню, правовій природі й основним рисам.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії права, теорії міжнародного права, теорії трудового права, чинного міжнародного й національного законодавства та думок учених у галузі трудового права стосовно цієї проблематики розкрити сутність і зміст міжнародного трудового права.

Результати дослідження. Міжнародне трудове право не має однозначного трактування. Залишається спірним і питання про його правову природу: це право є публічним, приватним чи приватно-публічним [1, с. 21]. Одні вчені обмежують предмет міжнародного трудового права міждержавними публічними відносинами. Так, Д.К. Бекашев розглядає цю галузь як галузь міжнародного публічного права, яка являє собою сукупність правових норм, що регулюють відносини між суб'єктами міжнародного права, і стосується трудових прав людини, її зайнятості, умов її праці, соціального партнерства й забезпечення [2, с. 13].

На відміну від внутрішнього державного регулювання трудових відносин, норми якого визначають умови праці, приписи міжнародного трудового права такої юридичної сили не мають, а застосовуються через волюву поведінку його суб'єктів.

На нашу думку, позиція визначення міжнародного трудового права як комплексної приватно-публічної галузі є хибною, оскільки за такого ставлення остання не являє собою єдиної сукупності, адже наявність спільного предмета правового регулювання – трудових і соціально-забезпечувальних відносин з іноземним елементом – не може бути приводом для виокремлення самостійної правової системи або самостійної правової галузі. Норми права, що впорядковують ці відносини, залишаються різними за юридичною природою правових систем.

Ми поділяємо точку зору М.В. Лушнікової, що міжнародне трудове право не є безпосереднім регулятором трудових відносин у тому числі й із закордонним елементом. Трудові відносини, пов'язані з використанням спроможності трудівника (у тому числі й іноземця) до праці, регламентуються внутрішньодержавним правом. Навіть у випадках, коли йдеться про пряме, безпосереднє використання міжнародних норм, це обов'язково припускає визнання останніх норм відповідною державою, їх імплантацією національним законодавством [3, с. 132–133].

Для кращого розуміння того, що становить міжнародне трудове право, варто мати на увазі, що воно не є самостійною галуззю права, а прямо стосується водночас трудового національного й міжнародного права. Не існує ситуації, коли трудові правовідносини регулюються виключно

нормами міжнародного трудового права, бо в кожному разі будуть застосовуватися норми права як національні, так і міжнародні. Ось чому вбачається некоректною доволі поширена думка, що не можна вживати термін «міжнародне трудове право», адже існують окремо трудове право тієї чи іншої держави й окремо – міжнародне право.

Міжнародне трудове право не можна вважати галуззю права в загальноприйнятому сенсі, але й зведення його до системи права вкрай сумнівно, адже остання відображає внутрішній склад права і являє собою впорядковану сукупність правових норм, основною ланкою якої якраз і є галузь права [3, с. 134]. Отже, міжнародне трудове право необхідно трактувати як правову систему, до якої входять не тільки норми права, міжнародні правовідносини та міжнародна правова ідеологія, а й деякі інші елементи [4, с. 38–51].

Концепція «інтегративного міжнародного права», що об'єднує норми права як міжнародного публічного, так і приватного, отримала особливу підтримку дослідників окремих галузей міжнародного права, які стали наголошувати на складності комплексної публічно-приватної природи цих міжнародних галузей. Ще на початку 20-х рр. ХХ ст. названа концепція розроблена вченим В.М. Корецьким [5, с. 28]. Учений обґрунтував концепцію міжнародного господарського права, яка об'єднує міжнародно-правові й національно-правові норми, що регулюють міжнародні економічні відносини. У 1956 р. американський науковець Ф. Джессон опублікував наукове дослідження «Транснаціональне право». Його концепція виходила з рівного статусу держав і юридичних осіб у царині міжнародних відносин [6].

Отже, міжнародно-правове регулювання праці становить різновид міжнародного захисту прав людини, інститут якого з успіхом функціонує в сучасному міжнародному праві. Водночас розвиток інституту захисту прав людини, незважаючи на його важливість, необхідність і користь, викликав деякі негативні наслідки як у доктрині міжнародного права, так і в міжнародно-правовій практиці.

Теорія правосуб'єктності індивіда проникла й у практику, про що свідчить, наприклад, Факультативний протокол до Міжнародного пакту про політичні та громадські права, де передбачається можливість звернення окремих осіб до міжнародних органів, а також деякі інші багатосторонні угоди останнього часу. З урахуванням цього важливо підкреслити зв'язок міжнародного трудового права як частини захисту прав людини із загальним міжнародним правом. З огляду на специфічність регулювання міжнародного трудового права, це дає змогу не ставити під питання його предмет, яким (як і в загальному міжнародному праві) є міждержавні відносини, що регулюються за допомогою міжнародних угод чи інших міжнародно-правових засобів [7, с. 338].

Отже, заходи міжнародного характеру з поліпшення умов праці й захисту трудових прав індивідів здійснюються не прямо, а тільки через посередництво держави, яка бере на себе відповідні міжнародно-правові зобов'язання з охорони цих прав. У кінцевому підсумку лише вольовий правовий акт верховної державної влади, яка ратифікує відповідні міжнародні угоди з трудових питань або застосовує в національному праві й на практиці міжнародні норми рекомендаційного спрямування, надає дієвість положенням, у яких вони містяться, і право на їх реалізацію на практиці:

Отже, суб'єктами правовідносин у міжнародному трудовому праві, як і раніше, залишаються держави. З юридичного погляду процес міжнародного регулювання праці зводиться до впорядкування відносин між державами з приводу трудових прав, умов праці й побуту окремих осіб, які є (або які не є) громадянами держав, а також прав організацій працівників.

Усе це дає можливість запропонувати авторську дефініцію поняття «міжнародне трудове право» – це галузь у системі міжнародного права, що регулює відносини між державами з приводу забезпечення міжнародно-трудомих стандартів, а також відносини, ускладнені іноземним елементом, у зв'язку з міжнародним захистом трудових прав людини.

Підкреслюючи загальне, що пов'язує з міжнародним правом міжнародне трудове право, не варто забувати про особливі риси останнього. Отже, важливою його специфікою є новий об'єкт регулювання, з яким пов'язані такі особливі риси міжнародного трудового права, які вже виходять за юридичні межі й полягають у специфіці об'єктивних умов, що призвели до появи міжнародного трудового права, і суспільних сил, які сприяли його появі та впливають на його розвиток.

У сучасних наукових юридичних джерелах недостатньо приділялось уваги розгляду ознак, притаманних міжнародному трудовому праву, хоча без них формування поняття «міжнародне трудове право» буде неповним. Ознаки міжнародного трудового права становлять основоположні норми, а тому їх розгляд доцільно розпочати з розкриття ознак міжнародного права.

З появою міжнародного трудового права загальне міжнародне право поповнилося новим об'єктом регулювання. До його сфери долучилися відносини, що виникають між державою й індивідуумами у зв'язку зі здійсненням останніми їхніх трудових прав. При цьому метою міжнародного трудового права став захист цих прав працівників, установлення конкретного рівня їх правових гарантій у трудових відносинах і соціального забезпечення, в кінцевому підсумку, поліпшення умов праці трудящих [8, с. 86].

Міжнародне трудове право народилося як право міжнародної охорони праці, захисту прав міжнародними зусиллями. У ХХІ ст. воно не змінює свого соціального призначення й покликане регулювати міжнародні відносини за участю держав, міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права з метою охорони міжнародно-правовими засобами трудових прав людини. Для досягнення намічених цілей суб'єкти міжнародного права приймають шляхом укладання угод міжнародно-правові норми, принципи в царині праці й соціального забезпечення [9, с. 12].

В умовах побудови сучасної демократичної правової держави міжнародне трудове право сьогодні продовжує остаточно формуватись, утворюючи повноцінну галузь міжнародного права. Такі реформації повинні супроводжуватися зміщенням пріоритетів у правовому регулюванні, що полягає у збільшенні вимог до умов праці, в підвищенні соціальних гарантій, у приділенні більшої уваги регламентації праці соціально незахищених верств населення, в перегляді норм чинного міжнародного трудового законодавства.

Висновки. Отже, міжнародне трудове право – це галузь у системі міжнародного права, яка регулює відносини між державами з приводу забезпечення міжнародно-трудова стандартів, а також відносини, ускладнені іноземним елементом, у зв'язку з міжнародним захистом трудових прав людини. До основних рис міжнародного трудового права належать такі: особовий об'єкт регулювання – відносини між державами з приводу трудових прав; суб'єктний склад міжнародного трудового права; захист трудових прав міжнародними зусиллями; єдність методу міжнародно-правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Бугров Л.Ю. О содержании термина «международное трудовое право». Международное российское и зарубежное законодательство о труде и социальном обеспечении: современное состояние (сравнительный анализ). Москва: Проспект, 2011. С. 20–25.
2. Бекашев Д.К. Международное трудовое право. Публично-правовые аспекты. Москва: Проспект, 2013. 280 с.
3. Лушникова М.В. Международное трудовое право: понятие, предмет. Вестник Пермского университета. 2013. Вып. 3 (21). С. 131–138.
4. Лушникова М.В., Лушников А.М. Международное и сравнительное трудовое право и право социального обеспечения: введение в курс: учебн. пособ. Москва: Юрлитинформ. 2011. 304 с.
5. Корецкий В.М. Избранные труды. Киев, 1989. Кн. 1. 378 с.
6. International economic theory and international economic Law. The structure and progress of international law. The Hague. 1986.
7. Волохов О.С. Міжнародно-правове регулювання праці: поняття та принципи. Держава і право. Серія «Юридичні і політичні науки»: зб. наук. пр. / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2012. Вип. 56. С. 337–342.
8. Гусов К.Н., Лютов Н.Л. Международное трудовое право. Москва: Проспект, 2013. 592 с.
9. Аметистов Э.М. Международное трудовое право и рабочий класс. Международные отношения. Москва, 1970. 184 с.